

Rola doświadczenia ludzkiego w nowych dokumentach programowych nauczania religii w szkole

Posługa katechetyczna, aby skutecznie wypełniać swoją misję przekazu wiary powinna odzwierciedlać dwa wymiary nauczania. Pierwszy to wierność Bogu, czego wyrazem jest koncentracja katechezy na Objawieniu Bożym oraz drugi wymiar, to wierność człowiekowi, przejawiający się w trosce o odbiorców przekazywanego orędzia. Synteza tych dwóch rzeczywistości w jednej posłudze katechetycznej stanowi obecnie podstawową zasadę współczesnego głoszenia słowa Bożego. Nie można bowiem mówić o Bogu w oderwaniu od spraw ludzkich i odwrotnie mówić o człowieku bez odniesienia do rzeczywistości Bożej. Taki paradygmat współczesnej katechezy, zwany katechezą integralną, wypracowany i opisany został przez ks. prof. M. Majewskiego. Jak pisał w swoim programowym dziele, w katechezie integralnej zawarta jest synteza antropologiczno-kerygmaticzną wywodząca się ze swoistego dialogu bosko-ludzkiego, i dlatego wydaje się być obecnie najbardziej dojrzałą koncepcją przekazu wiary¹. Katecheza oparta mocno na fundamencie teologicznym (Objawienie Boże) jak i ludzkim (doświadczenie ludzkie), jak twierdził M. Majewski „uczestniczy w życiu Kościoła i świata, włącza się w rozwój osoby, wspólnoty wiary, otwiera perspektywy człowiekowi i kształtuje w nim postawę odpowiedzialności za świat”².

W niniejszym artykule omówiony zostanie jeden z wymiarów katechezy integralnej – wymiar antropologiczny, który obok wymiaru teologicznego, chrystocentrycznego i eklezjalnego, konstytuuje i wyraża zasadę wierności Bogu i człowiekowi. Ze względu na złożoność problematyki antropologicznej tej koncepcji, skupi się w nim tylko na jednym elemencie, na znaczeniu doświadczenia ludzkiego w rozwijaniu wiary i życia nią. W opracowaniu ukaże się funkcje wymiaru egzystencjalnego w katechezie i ich zastosowanie w dokumentach programowych religii i w wybranych katechezach.

1. Element egzystencjalny w katechezie

Zadaniem katechezy jest integrowanie wiary i życia. Wychowywanie w wierze jako cel katechezy nie może odbywać się bez zakorzenienia wiary w konkretnej rzeczywistości, w której żyje współczesny człowiek. Relacja orędzia chrześcijańskiego – jak podaje *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* – z doświadczeniem ludzkim nie jest prostą kwestią

¹ M. Majewski, *Tożsamość katechezy integralnej*, Kraków 1995, s. 9.

² Tamże.

metodologiczną, ale rodzi się z samego celu katechezy, który zmierza do doprowadzenia osoby ludzkiej do komunii z Jezusem Chrystusem (DOK 116).

Postawienie doświadczenia życiowego odbiorcy w wewnętrznej łączności do przekazywanej treści stanowiło w historii katechezy XX wieku widoczną zmianę określaną zwrotem antropologicznym. Doświadczenie życiowe stało się punktem wyjścia, a zarazem punktem dojścia katechezy. Zadaniem katechezy było to, „aby wychodzić, kiedy jest to możliwe, od doświadczeń życiowych katechizowanych i do nich wracać, po naświetleniu i zinterpretowaniu ich światłem Objawienia Bożego (PDK 65). Katecheza antropologiczna przypominała podstawową zasadę, że nie wolno zapominać o tym, do kogo adresowane jest słowo Boże – o człowieku³.

Podwaliny pod takie ujęcie katechezy uczynił Sobór Watykański II, który w *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele* nakazał Kościołowi badać znaki czasu i wyjaśniać je w świetle Ewangelii, po to „aby mógł w sposób dostosowany do mentalności każdego pokolenia odpowiadać ludziom na ich pytania dotyczące sensu życia obecnego i przyszłego oraz wzajemnego ich stosunku do siebie” (KDK 4). Znaki czasu są więc sposobem komunikowania się Boga, Jego „mową” i dlatego zadaniem katechezy jest odczytywanie tego „kodu” w celu odnajdywania w nim ukrytych prawd o Bogu i człowieku. To zadanie podkreślał M. Majewski stwierdzając, iż dialog człowieka z Bogiem można nawiązywać bezpośrednio, ale także można go osiągnąć w sposób pośredni przez zaangażowanie w świecie, a zwłaszcza w problemy ludzkie, które domagają się niezwłocznego rozwiązania. Katecheza więc jest badaniem egzystencji ludzkiej, zgłębianiem jej w celu odnalezienia Boga jako ukrytego skarbu⁴

W dokumentach katechetycznych zwraca się uwagę na znaczenie elementu ludzkiego dla katechezy. W *Dyrektorium katechetycznym* przypomina się profetyczną funkcję posługi Kościoła, której celem jest naświetlanie życia wiarą z uwzględnieniem szczególnych warunków rzeczy i czasu w jakich ono upływa (DCG 37). Interpretacja w świetle objawienia ma pomóc w analizie, interpretacji i ocenie własnego doświadczenia, jak również nadaniu chrześcijańskiego sensu własnej egzystencji, przez które dokonuje się zbawienie (DCG 42).

Jakkolwiek odniesienie katechezy do spraw ludzkich podwyższa jej rangę szczególnie w oczach młodzieży, która dostrzega w niej szansę na integralne spojrzenie na swoje życie, to katecheza nie powinna i nie może zatrzymywać się tylko na konkretnych i pojedynczych

³ W. Rzeszowski, *Odnowa katechezy*, Warszawa 2001. s. 223.

⁴ M. Majewski, *Antropologiczna koncepcja katechezy*, Kraków 1995, s. 140.

problemach, bez pokazania związku między nimi i powiązania z całą sytuacją człowieka⁵. Obiektywizowanie egzystencji jest podstawowym zadaniem katechezy interpretacyjnej. Aby ta obiektywna interpretacja mogła zaistnieć należy spełnić kilka zasad. Przede wszystkim musi być oparta na informacjach pochodzących z doświadczenia i refleksji naukowej oraz na Piśmie św. i nauce Kościoła. Zdaniem M. Majewskiego katecheza w interpretacji powinna doceniać osiągnięcia nauk zajmujących się badaniem rzeczywistości ich wkładem w zgłębianie prawdy o świecie. Jednak myśl ludzka choć daje wiele możliwości w zakresie interpretacji egzystencji ludzkiej, to jednak jej nie wyczerpuje⁶. Dlatego katecheza sięga do orędzia chrześcijańskiego, dzięki któremu interpretacja jest rozwiązywaniem problemów ludzkich w kontekście pełnej rzeczywistości; staje się personalna, całościowa i bezpośrednia⁷. W niej bowiem przemawia sam Jezus Chrystus, który sam z ludźmi interpretował ich problemy życiowe, podsuwał kierunek rozwiązania i wskazywał na ostateczny cel. On też nadal przemawia przez słowa Pisma św. dając podstawy właściwej interpretacji, podsuwa konkretne rozwiązania i wspiera swoją łaską, by rozwiązania te były realizowane w życiu⁸.

Takie ustawienie katechezy przyczynia się do budzenia motywacji wiary (PDK 66). Współczesny młody człowiek może odnaleźć w niej odpowiedź na nurtujące go pytania. Wiara jawi mu się nie jako coś, co funkcjonuje w oderwaniu od życia, ale to życie ubogaca i wyjaśnia. Taką katechezę, zdaniem E. Albericha można nazwać prorocstwem, które rozświetla i interpretuje życie⁹. Przez to wypełnia ona jedno ze swoich zadań, jakim jest ukazywanie sensu życia człowieka w świetle wiary (PDK 67).

Katecheta powinien pamiętać, że element egzystencjalny nie może być ujmowany bez związku z elementem biblijnym i teologicznym¹⁰. Zdaniem P. Tomasika absolutyzowanie elementu egzystencjalnego prowadzi do zachwiania integralności przekazu¹¹. Dlatego w katechezie powinien być widoczny związek doświadczenia ludzkiego z Objawieniem oraz z doktryną Kościoła. Inaczej element egzystencjalny zamiast otwierać słuchaczy na przyjęcie orędzia ewangelicznego będzie skutecznie go blokował¹².

⁵ M. Majewski, *Antropologiczna koncepcja katechezy*, dz. cyt. s. 142.

⁶ Tamże, s. 145.

⁷ Tamże, s. 146.

⁸ Tamże.

⁹ E. Alberich, *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Warszawa 2003. **S**

¹⁰ P. Tomasik, *Katechetyka Fundamentalna*, w: J. Stala (red), *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, Tarnów 2003, s. 286.

¹¹ Tamże, s. 287.

¹² Tamże

2. Dowartościować doświadczenie

W Dyrektorium Ogólnym o katechizacji stwierdza się, że ze względu na różne funkcje jakie pełni doświadczenie ludzkie w procesie katechetycznym powinno ono być ciągle i odpowiednio dowartościowywane (DOK 152). Należy zadać sobie pytanie: jakie funkcje pełni doświadczenie egzystencjalne dla rozwoju wiary uczniów? W jaki sposób te funkcje znajdują zastosowanie na lekcji religii? W tym celu zostaną przedstawione podstawowe funkcje doświadczenia egzystencjalnego w katechezie oraz dokona się analizy wybranych katechez z nowych podręczników do religii dla klasy pierwszej gimnazjum.

W dokumentach katechetycznych jak i w literaturze katechetycznej zajmującej się tą problematyką, można wyróżnić przynajmniej trzy funkcje doświadczenia ludzkiego w katechezie.

Pierwszą funkcję można określić jako interpretacyjną. Zadaniem katechezy jest interpretowanie egzystencji ludzkiej w świetle Objawienia. Doświadczenie staje punktem wyjścia do spotkania się człowieka z Bogiem. W takim ujęciu katecheza docenia i dowartościowanie u odbiorców doświadczenia osobiste oraz społeczne (czym żyją, jakie mają pytania, jakie towarzyszą im obawy, jakie mają nadzieje), następnie oceania je w świetle Ewangelii (DOK 152) i budzi w ludziach pragnienia doskonalenia własnego życia (DCG 74), czyli wychowuje ich do nowego stylu życia (DOK 152).

Model takiej katechezy przybiera następujący schemat:

1. Wyjście z życia - człowiek pyta

Punktem wyjścia do katechezy są sprawy ludzkie, najlepiej z życia uczniów. Dzięki nim stwarza się sytuację problemową. Zadaniem katechety jest poszukiwanie z uczniami ukrytego w niej sensu i tajemnicy. Najpierw poszukuje się rozwiązań problemu na płaszczyźnie naturalnej, bazując na wiedzy i doświadczeniu uczniów. Ich celem jest zadziwić uczniów tajemnicą danego problemu i zachęcić ich do ostatecznych poszukiwań jego rozwiązania. Ten element określany jest prekatechezą i jest przygotowaniem do chrześcijańskiej interpretacji sytuacji egzystencjalnej w świetle Objawienia¹³.

2. Bóg daje odpowiedź

Na tym etapie interpretacja problemu egzystencjalnego dokonuje się w świetle słowa Bożego, obecnego w Piśmie św., liturgii, Tradycji, nauczaniu Kościoła, historii Kościoła, i świadków wiary. Najbardziej istotnym źródłem jest jednak Biblia. Umiejętne korzystanie z tekstów

¹³ Zob.: B. Twardzicki, *U źródeł katechezy. Podstawowe zagadnienia z katechetyki fundamentalnej i materialnej*, Przemysł 2011, s. 132.

biblijnych, według zasad teologicznych i egzegetycznych, staje się światłem do pełnego rozwiązania problemu i otrzymania pełnej odpowiedzi¹⁴.

3. Nasza odpowiedź

Ostatni etap ma za zadanie odesłać uczniów do swojego życia z konkretnym przesłaniem i wezwaniem do zmiany postaw. Uzyskana odpowiedź na problem w interpretacji słowa Bożego domaga się od uczniów konfrontacji dotychczasowych poglądów i czynów z wezwaniem Bożym, jak i konkretnych decyzji dotyczących potrzeby naprawy błędów w życiu i ciągłego doskonalenia. Z katechezy uczniowie winni wynieść przeświadczenie, że Bóg ich wzywa do budowania lepszego świata, jak również do współpracy z Nim¹⁵.

Katecheza oparta na tym modelu zastosowana została w nowym podręczniku do religii do klasy pierwszej gimnazjalnej w temacie *Samowola człowieka*¹⁶. Konstrukcja lekcji posiada znamiona typowej konstrukcji katechezy interpretacyjnej. Punktem wyjścia są podawane przez uczniów przykłady zła popełnianego przez człowieka w świecie oraz próby ustalenia ich przyczyn. Katecheta przytacza jedną sytuację wypadku drogowego, którego przyczyną były trudne, osobiste doświadczenia rodzinne bohaterów. W dalszej części lekcji przechodzi do interpretacji biblijnej obecności zła w świecie i jego genezy. Na pytanie o przyczynę zła szuka się odpowiedzi w tekście z Księgi Rodzaju w biblijnym obrazie grzechu pierwotnego. Ukazuje się zerwanie przyjaźni z Bogiem jako powód zła w świecie. Celem katechezy jest uświadomienie uczniom skłonności do złego i szukania pomocy w Bogu, który zwyciężył w Chrystusie zło i grzech.

Podobną strukturę posiada katecheza „Ziemia obiecana potomkom Abrahama”¹⁷. Autorzy katechezy rozpoczynają lekcję od rozmowy z uczniami na temat sytuacji, w których młody człowiek może odczuwać lęk, strach. Za pomocą pytań: Czego może bać się współczesny młody człowiek?, dlaczego przeżywa lęk? dochodzi się do wniosku, że młodzi boją się tego, czego nie znają, lub tego, do czego inni ich uprzedzili. Następnie konkluzja zostaje przez katechetę naświetlona słowem Bożym - historią Izraelitów zmierzających przez pustynię do Kanaanu. Ukazuje się interwencję Boga, który wspomaga swój lud w drodze do ziemi obiecanej. W podsumowaniu lekcji wskazuje się Boga, który zna każdy ludzi lęk, strach, niepewną sytuację i przychodzi zawsze z pomocą. W modlitwie spontanicznej na zakończenie uczniowie powierzają Chrystusowi swoje lęki i obawy, pragnienia i dążenia.

¹⁴ Tamże, s. 133.

¹⁵ Tamże, s. 134.

¹⁶ W. Kubik, Szukam was. Poradnik metodyczny do nauki religii dla klasy I gimnazjum, Kraków 2011, s. 65-70.

¹⁷ J. Szpet, D. Jackowiak, Spotkanie ze Słowem. Poradnik metodyczny, dz. cyt., s. 62-64.

Druga funkcja to poznawcza. Doświadczenia ludzkie pomagają w zrozumieniu orędzia chrześcijańskiego, czyli w badaniu i przyswajaniu prawd zawartych w depozycie Objawienia (DCG 74). Według *Dyrektorium ogólnego* o katechizacji takie ujęcie doświadczenia odpowiada działaniu Jezusa, który posługiwał się doświadczeniami i sytuacjami ludzkimi, by pokazać rzeczywistość eschatologiczną i transcendentną (DOK 152).

Odwołanie się w katechezie do bliskim uczniom doświadczeniom podnosi stopień zaangażowania katechizowanych¹⁸. Uczniowie mogą łatwiej przyswajać przekazywane w jej trakcie wiadomości. Dzięki tematyce, która wiąże się z życiem i rozwiązuje problemy życiowe, katechizowani chętniej włączają się w jej przebieg. Czysta teoria – uważa M. Majewski – młodzieży nie zadawała, gdyż szuka ona takiej teorii, która by zmieniła praktykę na lepsze¹⁹. Jeśli więc katecheza ma przekazywać orędzie, to powinna skoncentrować się na wartościach ludzkich i boskich; które są zdolne skierować człowieka do wartości nowych i lepszych²⁰. Prawdę tę podkreśla także J. Charytański, powołując się na F. Weidemanna, stwierdza, że bez odpowiedniego doświadczenia, nie można zrozumieć używanych na lekcjach religii i w homilii pojęć i określeń²¹.

Funkcję poznawczą doświadczenia ludzkiego dostrzec można w katechezie „*Oczekiwanie na Zbawiciela*”²². Autor wykorzystał w niej doświadczenia bliskie uczniom, aby przybliżyć prawdy teologiczne o adwentowym oczekiwaniu na Zbawiciela. Przywołanie doświadczeń związanych z oczekiwaniem na coś szczególnego, na ulubiony serial, na kolegę, rodziców wracających z pracy, pozwoliło na lepsze poznanie prawdy o oczekiwaniu na Mesjasza w Narodzie Wybranym i oczekiwaniu chrześcijan na nadejście Zbawiciela.

Nawiązanie do osobistych doświadczeń widoczne jest także w katechezie „*Izaak – „oby Bóg się uśmiechnął*”²³. W tej katechezie, której celem jest ukazanie znaczenia ofiary Abrahama ze swego syna Izaaka złożonej Bogu, autorzy odwołują się do doświadczeń uczniów dotyczących tego, co dla nich jest w życiu cenne. Prosi się, aby wyobrazili sobie sytuację, w której mają te swoje „skarby” komuś oddać, ofiarować. Następnie pyta się uczniów o odczucia jakie taka perspektywa w nich budzi. Podsumowując wypowiedzi młodzieży, mówi się o potrzebie rezygnacji z niektórych dla nich drogich rzeczy i przywiązań dla wyższych celów i wartości.

¹⁸ T. Panuś, *Główne kierunki katechetyczne XX wieku*, Kraków 2001, s. 143.

¹⁹ M. Majewski, *Antropologiczna koncepcja katechezy*, dz. cyt. s. 166.

²⁰ Tamże s. 167.

²¹ J. Charytański, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992, s. 70.

²² Tamże, s. 130-133.

²³ J. Szpet, D. Jackowiak, *Spotkanie ze Słowem. Poradnik metodyczny*, dz. cyt., s. 48-49.

Ostatnia funkcja traktuje doświadczenie ludzkie jako doświadczenie zbawcze. Doświadczenie egzystencjalne jest bowiem „środowiskiem manifestowania się i realizowania zbawienia” (DOK152). Doświadczenie nie jest tylko punktem wyjścia do interpretacji losów ludzkich w świetle słowa Bożego, ale samo doświadczenie człowieka jest też mową Boga. To co przeżywa człowiek jest już doświadczeniem zbawczym. Zadaniem katechezy jest szukanie reinterpretacji tego zbawczego doświadczenia.

Ten rodzaj doświadczenia określany jest mianem doświadczenia religijnego. Polega ono na doświadczeniu świata i życia jako dzieła i „historii” Boga²⁴. Jest to specyficzny rodzaj „komunikowania się Boga”, którym posłużył się w historii zbawienia. Dzisiaj także, uważa M. Majewski, że katecheza potrzebuje języka zdarzeń, sama ma być zdarzeniem, wyrażaniem doświadczanej rzeczywistości, nie tylko ustami, lecz całą osobą, nie tyle argumentacją wykazującą słuszność przekazywanych myśli, ile raczej świadectwem o tym, co się nasuwa, rozwija i tworzy²⁵. Nie można więc doświadczenia ludzkiego ograniczać tylko do punktu wyjścia dla treści poruszanych na katechezie. Byłoby to zbyt instrumentalne traktowanie ludzkich doświadczeń. Katecheta powinien ukazać ich religijny wymiar, jako zdarzenia, w którym realizuje się już „tu” i „teraz” zbawienie.

Analizując dostępne katechezy nie zauważono podjęcia w nich tej tematyki. Doświadczenie jako sytuacji, w której dokonuje się zbawienie, w której przemawia do człowieka Bóg, nie występuje w katechezach w klasie pierwszej w gimnazjum. Należy mieć nadzieję, że na wyższych poziomach edukacyjnych takie spojrzenie na doświadczenie egzystencjalne znajdzie swoje miejsce.

3. Doświadczenie ludzkie w nowych dokumentach programowych nauczania religii w przedszkolu i szkole.

Wyznacznikiem dla podręczników do religii i konkretnych katechez szkolnych są założenia programowe zawarte w *Podstawie programowej katechezy i Programie nauczania religii*. Dlatego dokona się teraz analizy nowych regulacji programowych religii w przedszkolu i szkole pod kątem zastosowania w nich doświadczenia ludzkiego.

Nowa *Podstawa Programowa katechezy* na etapie katechezy przedszkolnej w celach katechetycznych w wymaganiach ogólnych zakłada codzienne doświadczenia i ich interpretację w świetle wiary. Autorzy stwierdzają w niej, że dziecko na tym etapie

²⁴ Tamże.

²⁵ M. Majewski, *Tożsamość katechezy integralnej*, dz. cyt., s. 134.

doświadcza miłości Boga w codziennym życiu, wyjaśnia swoje przeżycia w świetle wiary oraz odkrywa piękno przyrody i otaczającego świata oraz Boga jako jego Dawcę, odkrywa kim jest Bóg i buduje Jego prawdziwy obraz²⁶. W zdaniach katechezy codzienne doświadczenia dziecka znajdują wyraz w rozwijaniu poznania wiary. Uczeń rozpoznaje znaki miłości Boga w odniesieniu do siebie i swoich najbliższych i odkrywa Boga jako Dawcę pięknej przyrody i otaczającego świata²⁷. Nawiązanie do sytuacji egzystencjalnych z życia dziecka występuje także w formacji moralnej. W Podstawie programowej zakłada się odkrywanie znaczenia miłości Boga i bliźniego i jego konsekwencji poprzez nawiązywanie w katechezie do przykładów dobrego zachowania dziecka jako dziecka Bożego²⁸. Zwraca się także uwagę, aby przekaz wiedzy religijnej nie był pozbawiony odniesień do świata dziecięcych przeżyć. Dlatego zaleca się, aby katecheci kształtowali wiarę dziecka i kształtującego się w nim obrazu Boga poprzez dostrzeganie Jego obecności w otaczającym świecie. Należy więc doceniać w pracy katechetycznej życiowe doświadczenia dzieci, aby te codzienne doświadczenia naświetlać chrześcijańską interpretacją²⁹. Proces wychowania w wierze na tym etapie nie zatrzymuje się na poziomie poznawczym, ale poszerzany jest o łączenie wiadomości z życiem w konkretnych sytuacjach³⁰. Na wzajemne relacje doświadczeń dziecka z procesem wychowania religijnego zwraca się uwagę przede wszystkim rodzicom i osobom najbliższym dziecku. Doświadczenia dziecka powstałe w kontakcie z otaczającymi je osobami, a szczególnie mającymi znaczenie emocjonalne, w dużym stopniu wpływają na jego rozwój religijny. Ważne jest więc doświadczenie miłości, gdyż ona w dużym stopniu kształtuje w dziecku prawidłowy obraz Boga³¹.

W nowym *Programie nauczania religii*, w którym rozwija się i konkretyzuje założenia Podstawy programowej dotyczące roli doświadczeń życiowych w życiu dziecka, dopowiada się, że doświadczenia wynikające z kontaktu ze światem i ludźmi, stanowią fundament stopniowej inicjacji w życie wiary. Dlatego dokument zaleca, aby w wychowaniu religijnym dziecka w wieku przedszkolnym odwoływać się do poprawnej interpretacji codziennych doświadczeń dziecka wyrażonej w prostym, zrozumiałym, pozbawionym zdrobnień i infantylizacji, a jednocześnie poprawnym teologicznie języku³². Ta religijna interpretacja

²⁶ Komisja Wychowania Katolickiego KEP, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Nowe wydanie, Kraków 2010, s. 17.

²⁷ PPK 2010, s. 18.

²⁸ PPK 2010, s. 19.

²⁹ PPK 2010, s. 23.

³⁰ PPK 2010, s. 23.

³¹ PPK 2010, s. 23.

³² Komisja Wychowania Katolickiego KEP, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*. Nowe wydanie, Kraków 2010, s. 11.

doświadczeń dziecka pomaga mu także w odkrywaniu swojego miejsca w świecie, w najbliższym środowisku i we wspólnocie eklezjalnej. Stąd bardzo ważne jest – zdaniem autorów *Programu nauczania religii* – rozwijanie w dziecku przyjaznego odniesienia do ludzi³³. Program zakłada także, pomaganie dziecku w spotykaniu Boga w konkretnych wydarzeniach i ludziach ze swojego otoczenia, aby umiało wyrazić to doświadczenie przed Bogiem w modlitwie³⁴. Dlatego podkreśla się, żeby treści religijne były powiązane ze stawianymi przez dziecko pytaniami, nawiązującymi do codziennych doświadczeń, gdyż wówczas udzielane odpowiedzi będą naturalnym wyjaśnieniem zdobywanych doświadczeń i drogą do odkrywania, poznawania i ukochania Boga³⁵. Autorzy *Programu nauczania religii* doceniają także znaczenie doświadczeń dziecka w kontakcie z otaczającymi je osobami bliskimi, gdyż ich jakość wpływa na kształtowanie się w nim prawidłowego obrazu Boga. Zwraca się także uwagę na potrzebę doświadczenia w rodzinie przejawów religijnych życia dorosłych, ich modlitwy, uczestnictwa w liturgii i innych formach praktyk religijnych³⁶.

Na I etapie edukacyjnym w celach katechetycznych *Podstawy programowej katechezy* zakłada się interpretację życia w świetle wiary. Uczeń na katechezie pogłębia świadomość dziecięstwa Bożego rozpoczętego na chrzcie świętym i odnajduje ślady Boga w otaczającym świecie³⁷. W rozwijaniu poznania wiary kształtuje się w nim umiejętność odnajdywania śladów Boga w świecie oraz przyjmowanie objawienia. Uczeń na lekcji religii uczy się odnajdywać w codzienności śladów Bożych darów i stara się za nie dziękować³⁸. W formacji moralnej wykorzystuje się różnego typu przykłady biblijne, opisujące doświadczenia postaci występujących w Biblii. Na ich podstawie kształtowana jest wiara dziecka i zachęca się je do ich naśladowania³⁹.

W klasie pierwszej element egzystencjalny obecny jest w odkrywaniu przez dziecko śladów Boga w różnych miejscach i sytuacjach, przede wszystkim w domu rodzinnym, w szkole w kościele i w środowisku⁴⁰. Dostrzega się to przede wszystkim w bloku tematycznym zatytułowanym „*Dziękuję i chwale – Chwała na wysokości Bogu*”. Uczy się w nim odnajdywania w codzienności śladów Bożych darów i kształtuje się umiejętność dziękowania Bogu-Stwórcy⁴¹. W klasie II w bloku tematycznym „*Odpowiadamy – Oto ja,*

³³ PNR 2010, s. 11.

³⁴ PNR 2010, s. 12.

³⁵ PNR 2010, s. 12.

³⁶ PNR 2010, s. 29.

³⁷ PPK 2010, s. 28.

³⁸ PPK 2010, s. 29.

³⁹ PPK 2010, s. 31.

⁴⁰ PNR 2010, s. 37.

⁴¹ PNR 2010, s. 37.

poślij mnie” uczniowie zapoznają się z wybranymi postaciami biblijnymi słuchającymi słów Boga⁴².

W II etapie edukacyjnym, który według założeń *Programu nauczania religii*, ma strukturę egzystencjalną⁴³, ważną rolę odgrywają procesy umysłowe, w tym i myślenie hipotetyczno-dedukcyjne dziecka. Przejawia się ono między innymi w zadawaniu pytań dotyczących świata, religii i Kościoła. Autorzy wykorzystują tę naturalną zdolność poznawczą uczniów w zainteresowaniu ich problematyką religijną. Katechezy powinny zawierać pytania dotyczące zjawisk zachodzących w otoczeniu ucznia i w społeczności świeckiej i kościelnej oraz pytania dotyczące obecności Kościoła w świecie⁴⁴. Struktura egzystencjalna tego etapu ma ułatwić uczniom nabywanie umiejętności religijnego wyjaśniania w świetle słowa Bożego spraw własnego życia⁴⁵. Dlatego w procesie katechetycznym należy skupiać się na wartościach szczególnie bliskich dziecku⁴⁶. Oprócz doświadczeń osobistych, na których bazować mają treści katechetyczne, katecheci powinni wykorzystywać doświadczenia biblijne i eklezjalne, szczególnie ukazywać przykłady świadków wiary ze Starego i Nowego Testamentu, szczególnie życie i działalność Jezusa Chrystusa⁴⁷. Szczególnie w klasie IV, zdaniem autorów *Programu nauczania religii*, wymiar biblijno-teologiczny nauczania religii jest silnie powiązany z wymiarem egzystencjalnym⁴⁸. Wyrażony on został chociażby w bloku tematycznym „*Z Jezusem Chrystusem jestem w drodze do Boga Ojca*”, w którym uczeń zapoznaje się z treściami mówiącymi o Słowie Bożym, które jest odpowiedzią na ludzkie pytania i pomocą w kształtowaniu ludzkiego życia⁴⁹.

Katecheza gimnazjalna, według założeń nowych dokumentów programowych, jest wprowadzeniem w historię zbawienia. Młodzież uczy się umiejętności interpretacji religijnej perykop biblijnych, dostrzegając w nich związek z ich życiem i pytaniami, które stawia. Ta historiozbawcza interpretacja ukazuje Boga, który odpowiada człowiekowi na pytania egzystencjalne przez „piękno świata, dzieje Izraela, Swojego Syna i Kościół”⁵⁰. Dzięki temu Biblia staje się dla młodych księgą wciąż aktualną, posiadającą klucz do ich pytań i problemów. Zadaniem katechezy jest uzdolnienie uczniów do odnajdywania w tekstach

⁴² PNR 2010, s. 45.

⁴³ PNR 2010, s. 67.

⁴⁴ PPK 2010, s. 39.

⁴⁵ PNR 2010, s. 67.

⁴⁶ PNR 2010, s. 67.

⁴⁷ PNR 2010, s. 68.

⁴⁸ PNR 2010, s. 78.

⁴⁹ PNR 2010, s. 77.

⁵⁰ PNR 2010, s. 107.

biblijnych ich własnych problemów, niepewności i ich interpretacji⁵¹. Ważną rolę odgrywają postacie biblijne, które pomagają uczniom w poszukiwaniu i kształtowaniu wzorców osobowych⁵².

Na ostatnim etapie edukacyjnym w szkole ponadgimnazjalnej wątki egzystencjalne również są widoczne w założeniach programowych. Uczy się młodzież właściwej interpretacji tekstów biblijnych i religijnych, tak ,aby mogli w nich odkryć wartości egzystencjalne⁵³. Elementy egzystencjalne dominują przede wszystkim w klasie pierwszej, ponieważ wymiar egzystencjalny stanowi punkt wyjścia dla nauczania religii. Według założeń *Programu nauczania religii*, „w wymiarze tym znajduje odbicie osobiste, bardzo zróżnicowane doświadczenie Kościoła, wyniesione ze zgłębiania wyznania wiary osobowego przeżywania sakramentów, modlitwy i poznania zasad moralności. Na tych doświadczeniach nauczyciel religii winien bazować i do nich w miarę możliwości odwoływać się”⁵⁴. Dzięki nabyciu umiejętności religijnej interpretacji sytuacji egzystencjalnych uczeń odkrywa swoje powołanie i zachęcany jest do dawania świadectwa wobec świata, do identyfikacji z nim i do zaangażowania w sprawy Kościoła.

4. Wnioski

Z zaprezentowanych założeń programowych nauczania religii w przedszkolu i szkole wynika, że element egzystencjalny znajduje w nich swoje miejsce. Dostrzec go można na wszystkich poziomach edukacyjnych. Najwyraźniej widoczny jest w katechezach przedszkolnych, które dla wyrażenia treści religijnych odwołują się bardzo często do doświadczeń osobistych dzieci. Występuje także w katechezach na drugim poziomie edukacyjnym, który według założeń programowych, mają wymiar egzystencjalny. Także na etapie gimnazjum odwołuje się do elementów egzystencjalnych. Jednak, przeprowadzona analiza dwóch podręczników do religii z klasy pierwszej pokazała, iż sytuacje egzystencjalne, i przywoływanie osobistych doświadczeń ucznia, w konkretnych scenariuszach lekcji występują dość sporadycznie, zaledwie w kilku jednostkach. Najczęściej sytuacje egzystencjalne wykorzystuje się w początkowej fazie lekcji, jako punkt wyjścia dla katechezy. Należy mieć nadzieję, że katecheci sami poprzez rozmowę, dialog z uczniami, odnajdą sposób dotarcia do ich codziennych doświadczeń i problemów. Doświadczenie pokazuje, że ten sposób konstruowania lekcji jest bardzo potrzebny w dotarciu z Dobrą

⁵¹ PNR 2010, s. 118.

⁵² PPK 200, s. 58.

⁵³ PPK 2010, s. 72.

⁵⁴ PNR 2010, s. 149.

Nowiną do młodzieży. Religia wydaje się wówczas bliższa życiu, niesie nadzieję i wspomaga młodego człowieka w codziennych wyborach wartości ewangelicznych.

Przykładem niech będzie katecheza, w której niedawno osobiście uczestniczyłem jako wizytator w jednym z zielonogórskich gimnazjów. Tematem lekcji było: „Dylematy gimnazjalisty – czy moje życie ma sens? Ksiądz katecheta w celach lekcji zapisał, że uczeń po lekcji ma odkryć Chrystusa jako punkt odniesienia w przewyciężeniu lęków o przyszłość, i że życie jest tylko wtedy sensowne, gdy człowiek zaufa Bogu do końca i gdy żyje zgodnie z Jego nauką. Lekcje rozpoczęła się od anonimowej ankiety w której katecheta postawił uczniom dwa pytania: czego w życiu pragnął? oraz czego w życiu się boją? Pytania zostały przez trzecią klasę potraktowane bardzo serio. Podczas pisaniu odpowiedzi towarzyszyła cisza, i skupienie. Odpowiedzieli wszyscy. Ani jedna odpowiedź nie była zignorowana. Najczęściej na pierwsze pytanie uczniowie odpowiedzieli: że pragną miłości, szczęścia, zaufania, bezpieczeństwa, dowartościowania, akceptacji, bycia najlepszym w tym, co robią. Bali się natomiast: samotności, opuszczenia przez swoich bliskich, gdy rodzice się kłócą, tego, że ktoś ich zrani. Te szczere wypowiedzi uczniów katecheta odniósł do słowa Bożego, do tekstu o bogatym młodzieńcu z ewangelii św. Mateusza (19, 16-22). Pokazał Jezusa jako klucz do odpowiedzi na ludzkie pytania. Zachęcał uczniów do podążania za Nim i Jego nauką. W podsumowaniu przytoczył wypowiedź papieża Jana Pawła II z listu do młodych, w którym papież analizuje przypowieść o bogatym młodzieńcu. Naucza w nim, że tylko Bóg jest ostatecznym oparciem dla wszystkich wartości, tylko On nadaje ostateczny sens ludzkiej egzystencji. Jako zadanie domowe uczniowie w oparciu o tekst biblijny i wypowiedź papieża mieli przedstawić swoją hierarchię wartości, a w modlitwie na zakończenie lekcji odmówiono modlitwę różańcową o wyzwolenie od lęku przed zmarnowanym życiem. Była to piękna katecheza, podczas której zaangażowani byli wszyscy uczniowie, oto przykład jak dobry katecheta potrafił dotrzeć do młodych z Dobrą Nowiną. A kluczem do wejścia w ich świat, było życiowe doświadczenie.

Wybrana literatura

- Komisja Wychowania Katolickiego KEP, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Nowe wydanie, Kraków 2010.
- Komisja Wychowania Katolickiego KEP, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*. Nowe wydanie, Kraków 2010.
- Rzeszowski W., *Odnowa katechezy*, Warszawa 2001.
- Majewski M., *Antropologiczna koncepcja katechezy*, Kraków 1995.
- Charytański J., *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992.
- Alberich E., *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Warszawa 2003.
- Majewski M., *Tożsamość katechezy integralnej*, Kraków 1995, s. 9.
- Panuś T., *Główne kierunki katechetyczne XX wieku*, Kraków 2001.
- Twardzicki B., *U źródeł katechezy. Podstawowe zagadnienia z katechetyki fundamentalnej i materialnej*, Przemyśl 2011.

NOTKA BIOGRAFICZNA

ks. Wojciech Lechów, kapłan diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, dr teologii z zakresu katechetyki, absolwent Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, adiunkt Katedry Katechetyki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego, wykładowca w Zielonogórsko-Gorzowskim Wyższym Seminarium Duchownym w Gościkowie-Paradyżu oraz w Instytucie Filozoficzno-Teologicznym im. Edyty Stein w Zielonej Górze (WT Uniwersytetu Szczecińskiego), dyrektor Wydziału Nauki Katolickiej Kurii Biskupiej w Zielonej Górze.

STRESZCZENIE

Katecheza by móc skutecznie realizować swoje cele powinna opierać się na dwóch filarach: na wierności Bogu i człowiekowi. Synteza tych dwóch rzeczywistości w jednej posłudze katechetycznej stanowi obecnie podstawową zasadę głoszenia słowa Bożego. Nie można bowiem mówić o Bogu w oderwaniu od spraw ludzkich i odwrotnie mówić o człowieku bez odniesienia do rzeczywistości Bożej. W artykule podjęto próbę ukazania znaczenia elementu egzystencjalnego w procesie katechetycznym. Wskazano na rolę doświadczenia ludzkiego w regulacjach programowych nauczania religii oraz zaprezentowano wybrane katechezy, w których element egzystencjalny pełni ważną funkcję. Wykazano, że odwoływanie się do spraw ludzkich w założeniach programowych występuje na wszystkich poziomach edukacyjnych. Zadaniem katechety jest, aby przywoływane na katechezie problemy egzystencjalne były bliskie uczniom. Doświadczenie pokazuje, że ten sposób prowadzenia lekcji jest bardzo potrzebny w dotarciu z Dobrą Nowiną do młodzieży. Religia wydaje się wówczas bliższa życiu, niesie nadzieję i wspomaga młodego człowieka w codziennych wyborach wartości ewangelicznych.